

Doorwaakte nachten

Van Sarah Moss verscheen eveneens bij Artemis & co

Koude aarde

Sarah Moss

Doorwaakte nachten

Vertaald door
Sandra van de Ven

Artemis & co

ISBN 978 90 472 0209 7

© 2011 Sarah Moss. Originally published in English by
Granta Publications under the title *Night Waking*

© 2011 Nederlandse vertaling Artemis & co,

Amsterdam en Sandra van de Ven

Oorspronkelijke titel *Night Waking*

Oorspronkelijke uitgever Granta

Omslagontwerp Janine Jansen

Omslagillustratie © Veronica Gradinariu / Trevillion Images

Foto auteur © Simon Burt

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

Het realiteitsprincipe

Het blijft een feit dat sociaal gedrag niet mogelijk is, tenzij het individu is gevorderd van het lustprincipe naar het realiteitsprincipe. Maar het omgekeerde is niet van toepassing, in die zin dat deze vooruitgang op zichzelf geen socialisatie garandeert.

– Anna Freud, *Het normale en het gestoorde kind*, Rotterdam 1980,
blz. 163

De zwanen drijven bij het strand en steken als uit papier geknipte figuurtjes helwit af tegen de golven, die troebel zijn in de invallende duisternis. De hele nacht zingen ze elkaar zachtjes hoboharmonieën toe, een sussend hout. Gewone zwanen, de zwanen van de koningin op de rivier thuis, waar we de eendjes voeren, hebben gezichten die lijken te zijn aangetast door een of andere middeleeuwse ziekte en slapen staand op één poot met hun kop onder hun vleugel, als kinderloze passagiers op lange vluchten die met een nylon blinddoek de nacht kunnen oproepen. Deze zeezwanen lijken de hele nacht wakker te blijven en varen door het wegstervende licht als schepen op weg naar verre landen, en ze hebben gladde, neutrale gezichten als een corps de ballet, gezichten die in geen enkele mate verdriet of pijn kunnen uitdrukken. Misschien is dat een voordeel voor een monogame diersoort.

Ik kijk vluchtig achterom naar het huis. De gevel, donker als de wand van het klif aan de andere kant van het eiland, keert zich af van het laatste licht dat over de zee schijnt, daar waar Amerika zich

opmaakt voor een nieuwe dag, terwijl wij ons afwenden van de zon. Een van de zwanen strekt zich naar de hemel en slaakt een kreet; zijn vleugels geselen het water met de plotselinge agitatie van iemand die zich plotsklaps herinnert dat een vriend dood is. Ik heb een keer een gans zien sterven, een Canadese gans die helemaal uit het Arctisch gebied was komen vliegen, om vervolgens zijn leven te eindigen op de vluchtstrook van de M40, en hoewel zijn ene vleugel nog leek mee te bewegen op muziek terwijl de andere op de witte streep lag, was zijn gelaat uitdrukkingloos. Ik stond op de voetgangersbrug, en terwijl ik de wandelwagen met de baby – die zou blijven slapen zolang we in beweging bleven – liet schommelen, keek ik toe, tot een genadige dan wel onoplettende vrachtwagenchauffeur een wolk van veren en rode brij op de weg achterliet. Onze zwanen zal zo iets niet overkomen, niet hier. Een seizoen lang althans. Net als wij zullen ze in de herfst naar het zuiden trekken, maar voorlopig zijn er geen auto's, geen wegen. En geen bruggen. De sterren verschijnen aan de donker wordende hemel boven de heuvel. Ik ril; niet van de kou, niet echt, maar het is tijd om naar binnen te gaan.

We hadden nog steeds geen elektriciteit, wat in de zomer niet zo erg is, zolang we onze laptops maar goed hebben opgeladen. Giles had een kaars aangestoken.

‘Kijk! Dit is ’m dan.’ Hij gaf me een vakantiebrochure, opengeslagen bij een foto op postzegelformaat van ons traditionele Schotse *blackhouse* aan het strand, die vorig jaar zomer was gemaakt voordat de verbouwing begon. Het is de bedoeling dat de opbrengst van de verhuur aan vakantiegangers uiteindelijk de kosten van de verbouwing zal dekken. De realiteit is dat we, zelfs als Giles ophoudt onze vrienden en – de Heer sta ons bij – zijn familie te vertellen dat ze er gratis kunnen verblijven, blij mogen zijn als we de drievoudige beglazing gevuld met argon, het grijswatersysteem (waarbij de wc wordt doorgetrokken met water dat eerder is gebruikt om je kleren te wassen) en hergebruikte meubelen (hergebruikt in de zin van: gekocht bij een winkel in Bath en over land en zee getransporteerd tegen kosten die Giles verrasten) afbetaald

hebben tegen de tijd dat onze kleinkinderen volwassen zijn. Als we kleinkinderen krijgen. Ik hield de brochure in het licht.

Breng een of twee weken door op uw eigen eiland! Een prachtig verbouwd, traditioneel blackhouse met van alle kanten een schitterend uitzicht op zee, gesitueerd op het onbewoonde eiland Colsay. Het huis, recentelijk gerestaureerd door een gelauwerd architect, biedt leistenen vloeren met vloerverwarming, een regen-neveldouche en een handgemaakte keuken van plaatselijke materialen. Geen televisie, maar een zorgvuldig samengestelde boekencollectie en knutselpakketten voor regenachtige dagen. Er zijn geen wegen of auto's op het eiland; uw gastheer haalt u af in de haven van Colla en brengt u tijdens uw verblijf op elk gewenst moment terug, wanneer u wilt gaan winkelen of een dagje op stap wilt, bijvoorbeeld om te genieten van de wandelingen, de ambachten en het erfgoed van Inversaigh en omgeving. Op Colsay zelf kunt u de vele vogels bewonderen en historische overblijfselen bezichtigen, of gewoon heerlijk ontspannen in de stilte en schoonheid van deze zeer bijzondere plek.

“‘Zeer bijzonder?’” Ik legde de brochure te snel neer, waardoor de kaars op de tafel uitging. ‘En dan al die bijvoeglijke naamwoorden. Giles, je had het mij moeten vragen. Je hebt er verdorie zelfs een uitroepetekens in gezet. Thuis kunnen mensen ook de stilte opzoeken, hoor. In de bibliotheek.’

Ik mis de stilte van bibliotheken. Zelfs de gewoonlijk zo luidruchtige wilde zwanen zouden in mijn favoriete bibliotheken geen kik durven geven.

‘Ik kon het jou niet vragen.’ Giles probeerde de kaars weer aan te steken met een theelichtje. Zoals te verwachten morste hij kaarsvet op zijn papieren. ‘Dat was die week dat ze allebei buikgriep hadden.’

Die week dat Giles gewoon naar zijn werk ging, omdat dat ‘van hem werd verwacht’, en ik thuisbleef om het braaksel uit de vloerbedekking te boenen. Zoals Giles me onvermoeibaar onder de neus wrijft: ik krijg toch wel betaald, of ik nu werk of niet. Dat is vastgelegd in mijn contract. ‘De researchfellow zal in het onderzoekspro-

ject, zoals in grote lijnen uiteengezet voorafgaand aan aanvaarding van de betrekking, vorderingen maken in een mate die redelijkerwijs van haar kan worden verwacht.' Afgezien daarvan voldoe ik aan mijn contractuele verplichtingen als ik vierentwintig keer per jaar aan de universiteit dineer. De meeste fellows (meestal dames van een zekere leeftijd en een houding van 'aan mijn lijf geen polonaise') zouden mij op straat niet eens herkennen; maar goed, de meeste mensen zouden me op straat niet herkennen, omdat ik meestal achter de buggy loop. De kinderwagen in de hal mag dan de vijand van de belofte zijn, zoals Cyril Connolly ooit heeft gezegd, maar buiten zou hij de volmaakte dekmantel zijn voor bijna elke denkbare vorm van criminaliteit. Je kunt in een winkelstraat woest om je heen schieten met een machinegeweer en, afgezien van een paar pumps en een hoge hoed, poedelnaakt wegslechteren; zolang je maar achter een buggy loopt, zal niemand zich je aanwezigheid kunnen herinneren.

'En trouwens,' zei Giles, 'de kluizenaarster genoot óók van de stilte. Ik bedoel, daar draait het toch allemaal om? Au!' Er droop kaarsvet over zijn vingers.

'Ik vermoed dat de kluizenaarster het veel te druk had met zoeken naar voedsel en zich verstoppen voor de Vikingen. Aansteker? Lucifers?'

Hij haalde zijn schouders op, en we keken allebei om ons heen alsof we de kinderboeken, half opgegeten koekjes en nog niet gearchiveerde papieren konden zien die uit alle hoeken en gaten van het huis lijken te komen.

'Ach, ja. In elk geval kunnen we in het donker niet opruimen.' Ik verplaatste mijn voet en stuitte op iets klefs, dat óf vastkleefde aan de vloer, óf verrassend zwaar was, een recalcitrant zoogdiertje misschien, of de vruchtencake van mijn schoonmoeder. 'Je beseft toch hopelijk wel dat jij de op afroep beschikbare veerman bent? Ik moet *Fair Seedtime* nog afmaken. En wie stelt die boekencollectie samen?'

Fair Seedtime: De uitvinding van de kindertijd en de opkomst van instituten in laatachtentiende-eeuws Groot-Brittannië had vorige maand al bij de uitgever moeten liggen. In theorie zou het mijn

kansen op de arbeidsmarkt vergroten als ik een boek op mijn naam had staan. In de praktijk zullen er de eerstkomende decennia nog geen vacatures voor historici vrijkomen, en mocht dat toch gebeuren, dan zullen die worden vervuld door mensen die niet de afgelopen acht jaar luiers hebben verschoond in plaats van rondjes te geven in het campuscafé. Giles pulkte het kaarsvet van de papieren en draaide er bolletjes van.

‘Niet doen,’ zei ik. ‘Straks eet Moth ze nog op.’

Hij liet er een in het theelichtje vallen. ‘Altijd nog beter dan vogelpoep.’

Ik stond op. ‘Ik zou niet willen beweren dat vogelpoep de norm is wat babyvoeding betreft. En trouwens, daarom laat ik de tuin voorlopig maar zitten. Hoe moet ik verdorie bomen planten als ik hem nog geen twee tellen uit het oog kan verliezen? Gelukkig was het geen vingerhoedskruid.’

Vingerhoedskruid bevat digitalis, en als je peuter dat binnenkrijgt staat zijn hart allang stil tegen de tijd dat je de Sound bent overgestoken naar de huisartsenpraktijk in het dorp, die vier ochtenden in de week open is.

‘Ik was er op tijd bij. Ik heb het hem laten uitspugen. Dat heb ik toch gezegd.’

‘Ja. Dat heb je gezegd. Ik ga naar bed.’ Ik brandde mijn vingers toen ik met het theelichtje in wankel evenwicht op mijn handpalm door de kamer liep, alsof ik in het donker een mijnenveld overstak, wat niet eens zo’n gekke vergelijking is als veel kleine voorwerpen die je niet kunt zien wielmpjes hebben.

Ik douche ’s ochtends niet meer, want al na een minuut of drie staat Raph met een stopwatch op de badmat om me te vertellen hoeveel millimeter er al van de ijskappen is weggesmolten door de energie die nodig is om het water te verwarmen, en tuurt Moth, die zich nog levendig herinnert waar borsten toe dienen, om het gordijn heen en maakt onmiskenbare gebaren, terwijl zijn kleren nat worden. Om voor de hand liggende reden is het lastig om ’s avonds bij kaarslicht te douchen, dus liet ik het bad vollopen met genoeg warm water om verscheidene ijsbeerjongen te laten verdrinken en ging ik me voor de boekenkast staan afvragen of ik mijn verdriet

moest verzachten met een kostschoolroman van Elinor Brent-
yer of mijn intellect een oppepper moest geven met de verzamelde
essays van Henry James. Ik koos voor *Caring for Your Child* (1947),
in de hoop dat ik de laatste keer dat ik het had gelezen over een op-
lossing voor slapeloosheid bij peuters heen had gekeken. De familie
van Giles gebruikt dit huis al sinds de oorlog als vergaarbak voor
onleesbare boeken.

‘Je was in slaap gevallen,’ zei Giles. Hij had lucifers en een nieuwe
kaars gevonden, of misschien was hij even met twee stukjes vuur-
steen naar buiten geglipt.

Mijn nek was stijf en het water was afgekoeld. Ik hees mezelf
overeind en gaapte.

‘Nou en?’ Bij kaarslicht hoefde ik tenminste mijn buik niet in te
houden.

‘Je verdrinkt nog een keer.’

Ik wreef over mijn nek en schepte water over mijn gezicht. ‘Ik
weet zeker dat ik wel wakker zou worden als mijn longen vol-
stroomden met water. Als het zo gemakkelijk was, zouden mensen
de moeite niet nemen om hun polsen door te snijden. En trouwens,
het lijkt me een prettige dood.’

Hij begon zijn tanden te poetsen. Waarschijnlijk kunnen ze het
op het vasteland horen als Giles zijn tanden poetst. ‘En de kinderen
dan?’

‘Je knoeit tandpasta op je trui. Die zijn dan jouw probleem.’
En dat is waarschijnlijk een van de belangrijkste redenen dat ik in
leven wil blijven.

Ik wachtte tot hij de kaars op de boekenkast bij de deur had neer-
gezet en stapte toen uit bad. De badmat lag niet op de plek waar ik
had gehoopt dat die zou liggen, en ik deed alsof het water was waar
ik in stapte, iets wat ik mezelf wel vaker wijsmaak omdat schoon-
maken het enige alternatief is, en dat weiger ik om ideologische re-
denen die ik niet wens te specificeren, zelfs niet voor mezelf.

Hij spuugde tandpasta uit. ‘Mooie tietten, dame.’

‘Rot op. Je kunt ze niet eens zien.’ En ze zijn niet mooi, al een paar
jaar niet meer. Mijn handdoek stonk een beetje naar vis. Ik liep

door een rookpluim naar de deur. ‘Volgens mij heb je *The Guardian* in de fik gestoken.’

‘Shit.’ Hij pakte een brandend *Weekend*-magazine van een wankle stapel kleren op de boekenkast en liet het in bad vallen. Ik ving een glimp op van een chef-kok met een dubbele achternaam en een varken, voordat ze werden verzwolgen door groene vlammen en vervolgens door het water. ‘Ach, nou ja, ik had hem toch al gelezen.’

‘Ik niet. Ik wilde hem bewaren. Voor als ik een keer bij elektrisch licht in bad zou kunnen en zo.’

‘Dan lees je hem maar op internet. Kom, het is al middernacht geweest.’ Hij liet zijn hand over mijn schouder onder de handdoek glijden en streek met zijn vingertop over mijn ruggengraat.

Ik sloeg naar zijn hand. ‘Als ik een keer ongestoord achter mijn computer kan zitten, ga ik mijn tijd toch verdomme niet verspillen met het lezen van *The Guardian*? Dan ga ik aan mijn boek werken. Rot op,’ zei ik.

Wat ik het meest mis wanneer de elektriciteit uitvalt is de standvastige gloed van mijn wekkerradio. Het valt niet mee om de nacht door te komen als ik niet op de klok kan afgaan. Ik had vast nog niet lang geslapen, want het was nog steeds zo donker als het graf in onze slaapkamer op het westen, toen ik door Moths gekrijs uit mijn slaap werd gehaald. De vloer voelde koud en grizig aan onder mijn voeten. Terwijl ik over de overloop liep, waar de nieuwe dag zich achter het gordijnloze raam deed gelden, ritselde en kraakte er iets op zolder. Ik tilde Moth op, en hij klampte zich vast aan mijn haar en wreef met zijn snotneus langs mijn hals.

‘Mama.’ Hij had etensresten achter zijn oor, maar zijn haar had nog steeds die boterachtige babygeur. Ik kuste zijn zilte wang en voelde zijn gewicht op mijn polsen. ‘Mama. Moth bang.’

Ik liep heen en weer, vier passen heen, vier passen terug, waarbij ik goed oppaste dat ik niet tegen de negentiende-eeuwse ijzeren haardrand botste die uit de open haard steekt. Giles weet nog dat zijn vader de elektrische kachels liet installeren, niet bij wijze van concessie aan moderne ideeën over comfort, maar in erkenning van het feit dat er op het eiland niemand meer over was om turf voor hem te steken.

‘Mama gruffalo zingen.’

‘Straks. Morgenochtend gruffalo.’

‘Mama gruffalo zingen!’

Ik gaf hem een klopje. ‘Slaap lekker, gruffalo. De gruffalo slaapt.’

‘Moth wil gruffalo!’

Als hij begint te krijsen, maakt hij Raphael wakker, die geen behoefte heeft aan de gruffalo, maar aan leugens over waarom de aarde waarschijnlijk nog steeds zal bestaan als hij groot is. Ik prevelde in Moths oor.

‘In het donkere bos was een muisje op pad. Vos zag hem en dacht: Lekker hapje is dat! “Jij hebt zeker wel honger, kleine muis? Waarom kom je niet op de thee bij mij thuis?”’

Hij tilde zijn hoofd op. ‘Eten.’

Ik duwde zijn hoofd weer naar beneden. ‘Nee, dat is de slang.’

‘Eten bij vos. Meer.’

‘Zeg, als je het zo goed weet, waarom...’

‘Meer.’

“Beste vos, normaal zou ik zeggen: graag, maar ik eet bij de gruffalo zo.”

‘Vandaag.’

‘Vandaag. Bij de gruffalo. “De gruffalo? Die ken ik niet.” “O nee? Nou, wacht maar af tot je ’m ziet.”’

‘Wacht dan maar.’

Ik vrees dat ik tegenwoordig beter bekend ben met de werken van Julia Donaldson dan met die van Jean-Jacques Rousseau, maar als dat zo is, dan suggereert Moths tekstvastheid dat ik nergens echt goed mee bekend ben. Wat aannemelijk is.

‘O! Wie is dan dit beest met die vlijmscherpe klauwen, die knarrende kaken die alles kauwen?’

Moth lag nu slap en zwaar tegen mijn borst.

‘Oranje ogen, een tong zwart als drop, en paarse stekels van z’n staart tot z’n kop.’

Zachtjes neurierend naderde ik de veganistische ontknoping – ‘In het donkere bos zit een muis naast het pad. Hij eet een nootje – mmm, lekker... is... dat...’ – en zijn vingers om mijn nek bleven slap. Ik neuriede ‘The Skye Boat Song’, een Schots slaapliedje, en

alsof ik doelloos het vijfde arrondissement aan het verkennen was, slenterde ik in de richting van het bedje en terug naar de boekenkast. Verkenningstocht geslaagd. Ik naderde het doel nogmaals; ik liep naar het raam, maar bleef bij het bedje even staan, alsof de etalage van een juwelier mijn aandacht had getrokken. Moths ademhaling veranderde niet, en ik had hem alweer voorzichtig teruggelegd, het gewaagd een dekentje over hem heen te leggen, zowel de krakende vloerplanken ontweken als de ritselende vuilniszak om de smoking, die om voor Giles waarschijnlijk volkomen logische redenen aan de deur hing, en Giles al bijna teruggeduwd naar zijn eigen helft van ons bed, toen Moth wakker werd en ontdekte dat hij was achtergelaten in wat in een van mijn handboeken voor ouders heel behulpzaam ‘een kooi met tralies ver bij jou vandaan in het donker’ wordt genoemd. Niet ver genoeg. Tegen de tijd dat Raphael mij nodig had om de Somalische kindsoldaten uit het *Guardian*-magazine van vorige week onder zijn bed vandaan te jagen, scheen er een grauw licht aan de hemel boven de bergen. Ik dreef de kindsoldaten helemaal de trap af en verstopte me met mijn laptop in de prachtige moderne ecowoning-in-wording, tot de ochtend zich aan me opdrong in de vorm van de motorboot van de aannemer.

Mijn boek gaat over de relatie tussen de romantische verheerlijking van de kindertijd als een periode vol vreugdevolle onbedorvenheid en de gelijktijdige opkomst van wooninstellingen voor kinderen: kostscholen, weeshuizen, ziekenhuizen en gevangenissen. In dezelfde tijd waarin Wordsworth lyrisch schrijft over de wolk van glorie die zuigelingen omgeeft en Rousseau ons voorhoudt dat we veel kunnen leren van de intuïtieve wijsheid van peuters, financiers andere mensen – sterker nog: soms dezelfde mensen – instellingen die tot doel hebben kinderen uit arme gezinnen weg te halen en om te vormen tot nuttige consumenten en producenten voor het kapitalistische tijdperk. Er is niets nieuws onder de zon; net als in moderne handboeken voor ouders zijn er twee mogelijkheden: een baby wordt geboren met een prachtig eigen karakter dat we moeten respecteren en vrijlaten (neem je kind bij je in bed als het ’s nachts wakker wordt), of hij is niets dan een verzameling primi-

tieve verlangens die tot mens dient te worden gesocialiseerd (laat hem krijsen tot hij heeft geleerd dat hij 's nachts moet slapen). Het is een interessant gegeven dat men, in een tijdperk dat befaamd is omdat het kinderlijke onschuld omarmde, tegelijkertijd druk doende was om die kleine wilden in instellingen te temmen. Toen ik met mijn onderzoek begon, ging ik er nog van uit dat het simpelweg neerkwam op een conflict tussen idealisme en pragmatisme, toegeeflijkheid en discipline, maar hoe meer regels en manifesten ik las, hoe meer ik ben gaan geloven dat instellingen zo hun eigen utopische doelstellingen hebben. Instellingen zijn in feite een poging om kinderen van een betere toekomst te verzekeren, om te bewerkstelligen wat individuele gezinnen niet kunnen. Ze bestaan om de dingen anders of beter te maken, hoewel het in het karakter van mensen dan wel instellingen besloten ligt om, als het erop aankomt, de status quo te versterken of zelfs te fossiliseren, en het zo alleen maar erger te maken. Instellingen – in de achttiende eeuw althans – zijn de belichaming van optimisme, van een onwankelbaar vertrouwen in de capaciteit van de mens om te veranderen, dat in de loop der tijd verloren is gegaan. Mijn redacteur heeft gezegd dat ze mijn manuscript nog steeds zal accepteren als ik het uiterlijk in september inlever, en ik denk dat ik dat wel haal. Als het usb-apparaat dat Giles heeft geregeld om tegemoet te komen aan mijn behoefte aan onlinedatabases op een eiland zonder breedbandinternet vaker gaat werken dan het tot nu toe heeft gedaan, haal ik het wel. Als ik mezelf kan blijven voorhouden dat slaap een keuze is, haal ik het wel.

Het bronnenonderzoek heb ik inmiddels afgerond, anders zou zelfs ik niet zo stom zijn geweest om mee te gaan naar Giles' eiland. Ik heb handgeschreven verslagen gelezen over maaltijden, financiën, schorsingen en straffen op de kostscholen van de jaren 1790, lijsten met weldoeners van vondelingenhuisen verspreid over Engeland doorgeploeterd, vergeelde pagina's vol instructies in ongelijk getypte letters doorgebladerd: 'Met groot genoegen bemerk ik, dat de bescherming van kinderen een aangelegenheid wordt van verstandige mannen. [...] Zulke zaken zijn te lang en met fatale gevolgen overgelaten aan het beheer van vrouwen, van wie men niet

kan verwachten, dat zij over de juiste kennis beschikken, welke hen voor een dergelijke taak kan toerusten...’ (William Cadogan, *An Essay Upon Nursing*, Londen, 1753). Ik ben ook min of meer ‘bij’ met het secundaire materiaal, hoewel pas relatief laat tot me doordrong dat het belangrijkste werk over kinderen en instellingen in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog is geschreven door Anna Freud en haar discipelen. Freud zelf staat al een hele poos boven aan de lijst met mensen wier werk ik gelezen zou moeten hebben – al deed ik maar alsof –, maar dat heb ik niet gedaan. Ik heb begrepen dat Freud aantoont dat de verwezenlijking van het menselijk potentieel afhangt van de zelfbeheersing van de ouders, terwijl ik economische en politieke oplossingen voor het probleem van leed eerlijk gezegd niet alleen aanvaardbaarder, maar bovendien veel haalbaarder vind. Het is gemakkelijker om vrede te stichten in het Midden-Oosten en een eind te maken aan armoede en hongersnood dan om van iedereen volmaakte ouders te maken, dus geef ik de voorkeur aan linkse profeten boven de profeten van de menselijke natuur, aan Marx boven Freud; je moet je immers niet alleen afvragen wat juist is, maar ook wat mogelijk is. Maar toch: toen ik zag dat het verzamelde werk van Sigmund en Anna Freud al in geen negen jaar de universiteitsbibliotheek had verlaten, bedacht ik dat ik het net zo goed kon meenemen naar het eiland, voor de stilte en de frisse lucht. Ik heb het hele boek al in klad, dus de gedachte, Giles’ gedachte, is dat het verlaten Colsay de perfecte omgeving is om te herschrijven, te polijsten en na te denken over psychoanalyse, zonder dat ik de stinkende, hete adem van de fellows in mijn nek voel. Hij overschat mijn vermogen tot abstract denken en heeft niet helemaal begrepen dat het de fellows eigenlijk geen barst kan schelen.

Eigenlijk had ik moeten proberen een conclusie te schrijven, maar dat is lastig, want ik ben er helemaal niet van overtuigd dat het boek überhaupt op een conclusie aanstuurt. Vanachter mijn laptop keek ik naar de vogels, drieteenmeeuwen misschien, die voor de hemel langs scheerden, en naar een meeuw van een andere soort die op zee duikbombardementen uitvoerde. Vanaf de boot, op een kalme dag, kun je getuige zijn van de andere helft van hun leven, wanneer ze op vis jagen, vervormd door het water terwijl de belletjes uit